

Işımlar için bk. Sezgin, III, 260-263, 377; V, 264-272, 402; VI, 163-170; VII, 151-152, 268-270, 404-405; DSB, XIII, 292-295; Rosenfeld – İhsanoğlu, s. 48-56; matematiğe dair eserlerinin dökümü için bk. Ebü'l-Kâsım Kurbânî, s. 204-210). Francis J. Carmody, Sâbit'in astronomiye dair eserlerinin Latince tercümeleri üzerine bir çalışma yapmış (*The Astronomical Works of Thabit b. Qurra*, Berkeley 1941, 1960), Régis Morelon da astronomiyle ilgili dokuz Arapça risâlesini Fransızca tercüme ve açıklamalarıyla birlikte neşretmiştir (Thâbit Ibn Qurra, *Oeuvres d'astronomie*, Paris 1987).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Cülcül, *Ṭabaḳātü'l-eṭṭebbâ'* (nşr. Fuâd Seyyid), Beyrut 1405/1985, s. 75; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. Nâhid Abbas Osman), Devha 1985, s. 548-550; Bîrûnî, *Tahdîdüh nihâyâtü'l-emâkin* (nşr. Muhammed b. Tâvîṭ el-Tançî), Ankara 1962, s. 27, 72, 203; Sâid el-Endelüsî, *Ṭabaḳātü'l-ümmen*, s. 41, 42; İbn Ebû Usaybia, *Uyûnü'l-enbâ'*, s. 295-300, 307; İbnü'l-Kıftî, *İḥbârü'l-ulemâ'*, s. 42-43, 80-85, 130-133, 300-304; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 313-315; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 270, 374; *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1594; Suter, *Die Mathematiker*, s. 34-38, 51-52, 53-54; Sâlih Zeki, *Âsâr-ı Bâkiyye*, İstanbul 1329, I, 157-159; D. E. Smith, *History of Mathematics*, New York 1953, II, 685; Sarton, *Introduction*, I, 599-600, 631-632, 641; Kadri Hâfiz Tûkân, *Türâşü'l-'Arabî'l-ilmî fi'r-riyâziyyât ve'l-felek*, Beyrut, ts. (Dârü's-şark), s. 195-205; Sezgin, *GAS*, III, 260-263, 377; IV, 163-170, 193-195; V, 264-272, 291, 292-295, 402; VI, 151-152, 163-170, 269-270, 274-275, 329-339; VII, 151-152, 268-270, 404-405; B. A. Rosenfeld – A. T. Grigorian, "Thabit b. Qurra", *DSB*, XIII, 288-295; Aydın Sayılı, *Abdülhamid İbn Türk'ün Katışık Denklemlerde Mantıkî Zaruretiler Adlı Yazısı ve Zamanın Cebri*, Ankara 1985, s. 74; *Nazarîyyetü'l-mütevâziyyât fi'l-hendesetü'l-İslâmiyye* (nşr. Halîl Çâvîş), Tunus 1988, s. 58-84; B. A. Rosenfeld – A. P. Youschkevitch, *Nazarîyyetü'l-huṭûti'l-mütevâziyye fi'l-meşâdirü'l-'Arabîyye* (trc. Sâmî Şelhûb – Kemâl Necîb Abdurrahman), Halep 1989, s. 58-74; Rüşdî Râşid, *Târîhu'r-riyâziyyâtü'l-'Arabîyye beyne'l-cebr ve'l-hisâb* (trc. Hüseyin Zeynüddin), Beyrut 1989, s. 279, 299-346; a.mlf. – R. Morelon, "Thâbit b. Qurra", *EP* (İng.), X, 428-429; Ebü'l-Kâsım Kurbânî, *Zindeğnâme-i Rîyâzîdânân-ı Devre-i İslâmî*, Tahran 1365 hş., s. 204-210; Victor J. Katz, *A History of Mathematics: An Introduction*, New York 1993, s. 233-234, 252-253; Ilias Fernini, *A Bibliography of Scholars in Medieval Islam: 150-1000 A.H. (750-1600 A.D.)*, Abu Dhabi 1998, s. 424-435; B. A. Rosenfeld – Ekmeleddin İhsanoğlu, *Mathematicians, Astronomers and Other Scholars of Islamic Civilization and Their Works* (7th-19th c.), İstanbul 2003, s. 48-56; Sonja Brentjes, "The First Perfect Numbers and Three Types of Amicable Numbers in a Manuscript on Elementary Number Theory by Ibn Fallûs", *Erdem*, IV/11, Ankara 1988, s. 467-483 (Türkçe tercümesi: Melek Dosay, s. 485-500); J. Ruska, "Sâbit", *İA*, X, 14-15.



İHSAN FAZLIOĞLU

SÂBİT b. SİNÂN

(ثابت بن سينان)

Ebû'l-Hasen Sâbit b. Sinân
b. Sâbit b. Kurre es-Sâbî
(ö. 365/975-76)

Tarihçi, hekim ve matematikçi.

Bağdat'ta, Abbâsîler döneminde ilme yaptığı katkıları ve tıp alanındaki hizmetleriyle tanınan Harranlı İbn Kurre ailesinin bir ferdi olarak dünyaya geldi; babası Sinân b. Sâbit, dedesi Sâbit b. Kurre'dir. Akfî ilimleri ve tıbbî babasından tahsil ederek Bağdat'ın önde gelen hekimleri arasında yer aldı ve Büveyhî Emîri Muizzüdde'ye Hipokrat ve Câfînûs'un (Galen) eserlerini okuttu. Babasıyla birlikte Halife Râzî-Billâh'ın sarayında bulundu, daha sonra Müttaki-Lillâh, Müstekfî-Billâh ve Mutî-Lillâh'ın özel hekimliğini yaptı. 313 (925) yılında Vezir Muhammed b. Ubeydullah el-Hâkânî tarafından Bağdat'taki Derbû'l-mufazzal Hastahanesi'nin başhekimliğine tayin edilen Sâbit b. Sinân, yolsuzluk yaptığı için zindana atılan Vezir İbn Mukle'nin Halife Râzî-Billâh tarafından önce elinin, daha sonra dilinin kestirilmesi hadisesine şahit oldu; onun çektiği ıstırapı ve kendisini nasıl tedavi ettiğini bütün ayrıntılarıyla anlattı (İbn Ebû Usaybia, s. 304-307). Bazı kaynaklar Sâbit b. Sinân'ın 363 (974) yılında öldüğünü yazarsa da (*a.g.e.*, s. 307) yeğeni Hilâl b. Muhassin es-Sâbî dayısının ölüm tarihini 365 (975-76) olarak vermektedir (İbnü'l-Kıftî, s. 78). Kaynaklarda Sâbit b. Sinân'ın daha çok tarihçiliği üzerinde durulmakta, tıp ve riyâzî ilimler alanında herhangi bir eserinden söz edilmemektedir.

Eserleri. Sâbit b. Sinân'ın günümüze ulaşan tek eseri *Kitâbü't-Târîh*'tir. Bir vak'a-nüvis titizliğiyle kaleme alınan ve yazıldığı dönemde meşhur olan eser 295-365 (908-976) yılları arasındaki olayları anlatır ve Taberî'nin yazdığı tarihin bir zeyli mahiyetindedir. Hilâl b. Muhassin es-Sâbî dayısının bu kitabına yazdığı zeyille olayları 447 (1055) yılına kadar getirmiştir. İbn Mis-keveyh, Hemedânî, İbnü'l-Esîr, Zehebî ve başkalarının geniş ölçüde ictibasta bulunduğu eserin Karmafil hakkında en orijinal kaynak niteliğindeki bölümü günümüze ulaşmış ve Süheyl Zekkâr tarafından *Târîhu aḥbârü'l-Karâmiṭa* içinde yayımlanmıştır (Beyrut 1391/1971, s. 1-68). Sâbit b. Sinân'ın ayrıca *Müfred fî aḥbârü's-Şâm ve Mısr ile Vefeyâtü men tüvüffiye fî külli sene min sene şelâşe mi'e ile's-seneti'lleti tüvüffiye fihâ* adlı eserleri olduğu belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kıftî, *İḥbârü'l-ulemâ'*, s. 77-78; İbn Ebû Usaybia, *Uyûnü'l-enbâ'*, s. 304-307; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 559; Kemâl es-Sâmerrâî, *Muḥtaşaru târîhi'l-ṭıbbî'l-'Arabî*, Bağdad 1404/1984, I, 494-495; M. S. Khan, "Miskawaih and Thabit ibn Sinan", *ZDMG*, CXVII (1967), s. 303-317; F. C. de Blois, "Sâbî", *EP* (İng.), VIII, 673; Züheyri el-Bâbâ, "Sabit b. Sinan", *el-Mevsû'atü'l-'Arabîyye*, Dimaşk 2003, VII, 277.



MAHMUT KAYA

SÂBİÜN

(bk. SÂBİİLİK).

SABRÎ

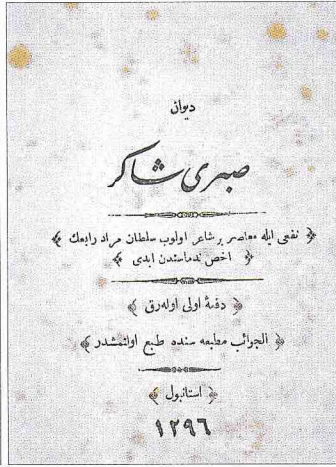
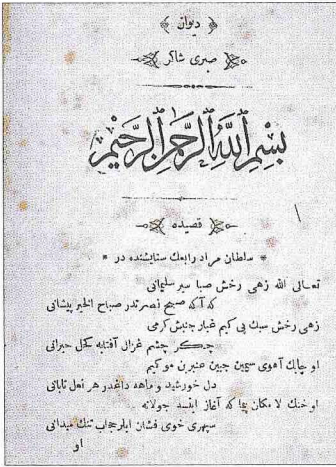
(صبري)

(ö. 1055/1645)

Divan şairi.

Edirne'de doğdu. Çağdaşlarından Riyâzî ve Rızâ adını Mehmed, Kafzâde Fâizî Ali-zâde Şerif Sabrî diye kaydedir. Safâyî de adını Mehmed olarak verirken, "Şerif Sabrî demekle karîn-i iştihâr olmuştur" der. Bu ilk kaynakların aksine Müstakimzâde adını Seyyid Ahmed diye zikreder. Babası, Kınalızâde Ali Efendi'nin mülâzimlerinden Edirneli kadı ve şair İlmî Ahmed Çelebi'dir. Sabrî öğrenimini Edirne'de tamamlayıp ilmiye mesleğine girdi. Rumeli sadâret görevinde bulunan Zekerîyyâzâde Yahyâ Efendi'nin mülâzimi olarak çeşitli yerlerde kadılık yaptı. IV. Murad'ın nedimleri arasında yer aldı. Hoşsohbet ve sempatik kişiliğiyle sevilip sayılan bir olarak tanındı. İstanbul'da vefat etti; Edirnekapı dışında bulunan, Vezîriâzam Bayram Paşa tarafından tekrar yaptırılmasına tarih düşürdüğü Emîr Buhârî Tekkesi civarında defnedildi. Mehmed Süreyyâ mezarının Eyüp'te olduğunu söyler.

XVII. yüzyılın münşilerinden ve güçlü şairlerinden sayılan Sabrî'nin aynı zamanda âlim bir kişi olduğu belirtilir. Benzersiz mazmunlar kullandığı, aşırı heyecanlardan uzak bir söyleyişin hâkim olduğu şiirleri âhenkli kabul edilmiş, bazı kasideleri özellikle beğenilmiştir. Gerçek hayatta gördüklerini tasvir etmesiyle dikkat çeken Sabrî'nin sade bir üslûpla yazdığı gazellerinde deyimler ve atasözleri yanında döneminin cirit vb. oyunları da yer almıştır. Ağır, fakat akıcı bir dille kaleme aldığı kasidelerinde ise Zekerîyyâzâde Yahyâ Efendi'nin etkisi görülmektedir. Şairliği zor beğenen Nefî tarafından takdir edilmiştir. Nefî-



Sabrî divanının unvan sayfasıyla ilk sayfası (İstanbul 1296)

nin tazmin ettiği bir şiirinde adı "Sabrî-i şâkir" şeklinde geçtiğinden Nâmîk Kemal *Tahrîb-i Harâbât*'ta "şâkir" kelimesini şairin ikinci ismi olarak kaydetmiş ve divanı da *Divân-ı Sabrî-i Şâkir* adıyla basılmıştır. Ziyâ Paşa'nın Sabrî'yi *Harâbât*'ta çok övmesine karşılık Nâmîk Kemal *Tahrîb-i Harâbât*'ta onu tenkit ederek şiirlerinin Nefî'ninkilere başarılı bir nazîre olmaktan çok uzak olduğunu söylemiştir.

Sabrî yaygın gelenegi aksine divanına tevhid, münâcât ve na't değıl IV. Murad, Şeyhülislâm Yahyâ, Kırım Hanı Mehmed Girây, Kemankeş Mustafa Paşa, Silâhdar Mustafa Paşa, Hüsrev Paşa ve Güzelce Ali Paşa'ya sunduğu kasidelerle başlar. Divanın birçok nüshası günümüze ulaşmıştır (meselâ, bk. İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 49; İÜ Ktp., TY, nr. 307, 309, 759, 1710, 1877, 2859, 2895, 2903, 2936, 3038, 3070, 3779, 3966, 5560, 5564, 9809; Köprülü Ktp., Mehmed Âsım Bey, nr. 432/2; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 245, 246; Millî Kütüphane, FY, nr. 226, 253; Süleymaniye Ktp., Hafid Efendi, nr. 348/2, Esad Efendi, nr. 2597, Lala İsmâil, nr. 447/2, 455, 456, Reşid Efendi, nr. 782; TSMK, Hazine, nr. 962, Revan Köşkü, nr. 787, 795). *Divân-ı Sabrî-i Şâkir* adıyla basılan nüshada (İstanbul 1296) on bir kasidede, 156 gazel, beş rubâî, iki mesnevi, on beş kıta, dört müseddes ve elli üç müfred yer almaktadır. Divan üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlayan Hasan Ali Kasır'ın beş nüshaya dayanarak oluşturduğu metinde ise (bk. bibl.), yirmi kaside, 185 gazel, bir mesnevi, altı müseddes, on nazım, üç kıta, kırk üç metâli' ve on müfred bulunmaktadır. Sabrî'nin ayrıca *Hüs ü Dil* adlı bir mesnevisinin olduğu belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Beyânî, *Tezkire* (nşr. İbrahim Kutluk), Ankara 1997, s. 177-178; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 642-645; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-üş'âr*, Süleymaniye Ktp.,

Esad Efendi, nr. 2726, vr. 84^b-85^a, 104^a; Riyâzî, *Riyâzü'l-ş-şuarâ*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, nr. 314, vr. 86^b, 98^b-99^a; *Keşfü'z-zunûn*, I, 797; Abdurrahman Hibri, *Enisü'l-müsâmirin*, İÜ Ktp., TY, nr. 451, vr. 80^b-81^a; Rızâ, *Tezkire* (nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul 1316, s. 59-60, 74; Safâî, *Tezkire* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 336-338; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, s. 291; *Sicill-i Osmânî*, III, 221, 490; *Osmanlı Müellifleri*, II, 281-282; Nâmîk Kemal, *Tahrîb-i Harâbât*, İstanbul 1304, s. 72-76; *Nâmîk Kemâl'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları* (haz. Kâzım Yetiş), İstanbul 1989, s. 56, 99, 100, 101, 108, 119, 209, 268, 274, 288, 299, 300, 333; Köprülü, *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1934, s. 331-335; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemâl Kurnaz - Mustafa Tatcı), Ankara 2001, II, 544-545, 694; Faruk K. Tımurtaş, *Tarih içinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1981, s. 227-228; Hasan Ali Kasır, *Sabrî Mehmed Şerif Divânı: İnceleme-Karşılaştırmalı Metin* (yüksek lisans tezi, 1990), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ridvan Canım, *Başlangıçtan Günümüze Edirne Şâirleri*, Ankara 1995, s. 280-283; Yılmaz Öztuna, "Sabrî, Mehmed Şerif Efendi", *TA*, XXVII, 502; "İlmî Ahmed Çelebi", *TDEA*, IV, 370; "Sabrî Mehmed Şerif", a.e., VII, 389.

SAADIK ERDEM

SABRÎ PAŞA

(bk. EYÜP SABRÎ PAŞA).

SABŪHÎ

(صوبوحی)

(ö. 1057/1647)

Mevlevî şeyhi, şair.

992'de (1584) Tokat'ta doğdu. Adı Ahmed'dir. Küçük yaşlarda ailesiyle birlikte İstanbul'a gitti. İlk tahsilini ve dinî bilgileri Eyüp Camii'nin hatibi olan babası Tokadı Mehmed Efendi'den ve babasının yakın çevresinden aldı. Gençlik yıllarında Eyüp-

te aynı mahallede oturan Bektaşî şeyhi Kasım Baba'nın dervişi oldu. 1012'de (1603) Konya'ya giderek Bostan Çelebi'ye intisap etti. Çilesini tamamlayıp dede olmasının ardından 1015 (1606) yılı civarında gönderildiği Şam Mevlevîhânesi'nde Hamza Dede'den feyiz aldı. Daha sonra bu melevîhâneye şeyh tayin edildi. *İhtiyârât-ı Mesnevî* adlı eserini 1027'de (1618) burada tamamladı. 1035 (1626) yılında hac farızasını yerine getirdi. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Toganî Ahmed Dede'nin vefatının (1040/1630) ardından dönemin ileri gelenlerinin ısrarları üzerine III. Ârif Çelebi tarafından Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine tayin edildi. On sekiz yıla yakın şeyhlik makamında kaldığı Yenikapı Mevlevîhânesi'nde vefat etti.

Sabûhî, Mevlevî olmakla birlikte Mevlevîliğe yakın olan diğer tarikatlara da ilgi göstermiş ve mensuplarıyla dostluk kurmuştur. Yaşadığı dönemde şairliğinden çok âlim kişiliği ve *İhtiyârât-ı Mesnevî* adlı eseriyle tanınmıştır. Sabûhî'nin şiirlerinde esas itibarıyla tasavvufî neşve hâkimdir. Terciibendinde, *Sâkinâme*'sinde ve bazı gazellerinde vahdet-i vücûd anlayışını başarıyla yansıttığı görülür. Şiirleri genellikle rindâne ve âşıkane'dir. Özellikle gazellerindeki dili sade ve akıcı olan Sabûhî Türkçe şiirlerinde Rûhî-i Bağdâdî, Fuzûlî ve Yûsuf Sîneçâk'ın, Farsça şiirlerinde ise İranlı şair Örfî-i Şîrâzî'nin tesiri altında kalmıştır. Sabûhî Nefî, Nâilî ve Fehîm gibi şairlere de hocalık yapmıştır.

Eserleri. 1. *Divan*. 761 beyitlik bu küçük divanda münâcât, na't, mersiye, terciibend, müseddes, tarih, gazel, mesnevi, kıta ve beyit şeklinde Türkçe şiirlerle bazı Farsça manzumeler yer almaktadır. Kasidenin bulunmadığı divanda gazellerin bir kısmı nazîredir. Divan, önce şairin *Sâkinâme*'siyle birlikte iki nüshası esas alınmak suretiyle (İÜ Ktp., TY, nr. 3552; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 249) Sadettin Nüzhet Ergun tarafından eksik ve hatalı olarak yayımlanmış (İstanbul 1933), daha sonra Mehmet Sarı bu iki nüshaya ilâveten diğer iki nüshaya (Millî Ktp., FB, nr. 321/3; TSMK, Hazine, nr. 952) daha dayanarak tenkitli neşrini doktora tezi olarak hazırlamıştır (bk. bibl.); 2. *Sâkinâme*. Divan nüshalarının başında ve bazı mecmualarda (İÜ Ktp., TY, nr. 4097/7; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4959; TSMK, Hazine, nr. 1074) bulunan eser, türünün en güzel örneklerinden biridir. 113 beyitlik bu mesnevîde şairin tasavvufî düşüncelerini başarıyla aktardığı görülmektedir. 3. *İhtiyârât-ı Mesnevî*. İlmî Dede'nin *Şerh-i*